

## **НЕПОВНОЛІТНЯ ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ Й ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

**Зінсу О. І., Шуст Г. П.**

### **ВСТУП**

Проблема вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень є досить актуальною та займає провідне місце у кримінології, кримінальному праві, соціальній психології, віковій психології, юридичній психології. Головна складність полягає в тому, що неповнолітній правопорушник – це особистість, яка перебуває у стані формування. За цих умов державна політика у сфері злочинності потребує удосконалення кримінально-правового реагування на неповнолітню злочинність.

Як відомо, традиційна система правосуддя часто фокусується виключно на покаранні, що не сприяє ресоціалізації, а навпаки – стигматизує підлітка та детермінує його схильність до рецидиву. Саме тому виникає необхідність у формуванні альтернативного впливу, яким і є інститут відновного правосуддя.

На відміну від традиційного підходу до правосуддя, яке акцентує увагу на питаннях: «який закон порушено? хто винен? на яке покарання заслуговує правопорушник?», відновне правосуддя цікавиться «яку шкоду заподіяно? Що потрібно зробити, щоб її виправити? хто має взяти участь у процесі?»

Таким чином, відновне правосуддя являє собою гуманістичний підхід, де головною метою є не ізоляція правопорушника, а відшкодування шкоди потерпілому та відновлення соціальних зв'язків.

Навіть після того, як неповнолітня особа оступилася та вчинила каране суспільно небезпечне діяння, для неї дуже важливо не отримати «клеймо» злочинця на все життя, а мати можливість виправитися. Саме цьому і сприяє відновний підхід, адже дозволяє: зменшити рівень агресії та страху перед майбутнім; залучити батьків та громаду до процесу виховання (а не просто передати дитину до пенітенціарної системи); зменшити навантаження на судову систему та пенітенціарні установи.

Удосконалення державної політики у сфері запобігання, протидії боротьби з неповнолітньою злочинністю неможливе лише шляхом посилення відповідальності. Відновне правосуддя постає дієвим інструментом корекції поведінки неповнолітнього, що мінімізує ризики його соціальної дезадаптації.

Центральним елементом відновного правосуддя є програма примирення (медіація) між потерпілим та правопорушником. Для неповнолітніх це має особливе значення адже дозволяє не лише усвідомити відповідальність (зрозуміти наслідки свого вчинку, поспілкуватися з потерпілою особою та почути про її реальні почуття та переживання), а і взяти активну участь

у виправленні завданої шкоди (неповнолітній правопорушник сам пропонує способи усунення завданої шкоди та відшкодування збитків).

Проте інститут відновного правосуддя за участю неповнолітніх, ще потребує комплексного міждисциплінарного аналізу. Незважаючи на зростаючий інтерес до інституту відновного правосуддя, слід визнати брак наукових розвідок щодо феномену відновного правосуддя за участю неповнолітніх крізь призму кримінального права та юридичної психології. З'ясування психологічних, правових, соціальних компонентів інституту відновного правосуддя за участю неповнолітніх саме у контексті кримінального права та юридичної психології є метою цієї наукової праці.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс філософських і наукових методів пізнання, що забезпечили всебічність, системність та наукову обґрунтованість дослідження. Методологічною основою дослідження слугує система загальнонаукових підходів і методів пізнання правових явищ і процесів.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети та предмета наукового пошуку. Застосовано системний, діалектичний, герменевтичний, аксіологічний підхід до пізнання обраного предмета дослідження. Також використано філософські, загальнонаукові, спеціально наукові методи пізнання об'єктивної дійсності.

## **1. Стан наукової розробленості проблематики неповнолітньої злочинності у працях сучасних вчених**

Питання неповнолітньої злочинності завжди перебували у фокусі уваги вітчизняних та закордонних вчених. Особливу актуальність вони набули з розвитком демократичних засад державного будівництва та акцентуванням суспільства на людиноцентричній моделі державотворення. За цих умов різні аспекти запобігання, аналізу, превенції, боротьби із неповнолітньою злочинністю розкрили у своїх працях Ю. Абросімова, І. Аршава, А. Блага, І. Войтюк, Б. Головеїн, О. Джу́жа, О. Дубович, А. Закалюк, М. Мазур, А. Сизоненко, Н. Петренко, П. Пилипчук, Н. Розкошна, М. Руденко, П. Фріс та інші талановиті вітчизняні вчені.

Зокрема, злочинність неповнолітніх як соціальну проблему вивчав Б. Головкін<sup>1</sup>; теоретичні погляди на проблему запобігання ювенальній злочинності в Україні зацікавили А. Сизоненка<sup>2</sup>; місце та роль відновного правосуддя в сучасній кримінально-правовій системі України розкрив Н. Петренко<sup>3</sup>; інституалізацію відновного правосуддя у протидії злочинності

---

<sup>1</sup> Головкін Б.М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. *Проблеми законності: збірник наукових праць*. 2016. Вип. 133. С. 204–217.

<sup>2</sup> Сизоненко А.С. Теоретичні погляди на проблему запобігання ювенальній злочинності в Україні. *Нове українське право*. 2021. Вип. 6. С. 173–180.

<sup>3</sup> Петренко Н.О. Місце та роль відновного правосуддя в сучасній кримінально-правовій системі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 05 ч. 3. С. 229–233.

неповнолітніх розглянув І. Светлічний<sup>4</sup>; відновне правосуддя щодо неповнолітніх: правове регулювання та практика реалізації в Україні висвітлив М. Мазур<sup>5</sup>; відновне правосуддя в межах справ щодо неповнолітніх проаналізували К. Шпак, О. Грачова, О. Головка<sup>6</sup>. Водночас, діалектику розвитку відновного правосуддя розглянула Н. Хмелевська<sup>7</sup>. Теоретичні питання удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування викладено у колективній монографії, до колективу авторів якої увійшли К. Автухов, О. Гальцова, М. Кутепов<sup>8</sup> та інші українські вчені.

Не менш важливу роль у розвитку науково-прикладного погляду на відновне правосуддя посідають результати дисертаційних робіт вітчизняних дослідників. У цьому контексті слід зазначити дисертацію Н. Розкошної за темою «Медіація в концепції відновного правосуддя». Дисертацію присвячено дослідженню медіації в концепції відновного правосуддя, яка все частіше застосовується до вирішення кримінально-правових конфліктів, що обумовлено наявністю високого рівня рецидивізму, низькою довірою до правоохоронних органів, а також перевантаженістю вітчизняних судів. Вчена розглядає можливість впровадження медіації для примирення потерпілого з підозрюваним<sup>9</sup>. Своєю чергою, злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні стало предметом дисертаційного дослідження Ю. Абросімової<sup>10</sup>. Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.) розкрита у дисертації А. Ужитчак<sup>11</sup>. Наступною дисертацією, на яку слід звернути увагу з метою пошуку ефективних методів впливу на неповнолітню злочинність, є дисертація В. Поліщук, яка присвячена психології переживань вікових криз у підлітковому і юнацькому віку. Вчений дослідив «структурно-функціональні особливості базових симптомокомплексів переживань нормативних і ненормативних криз

---

<sup>4</sup> Светлічний І.В. Роль відновного правосуддя у протидії злочинності неповнолітніх. *Юридичний електронний журнал*. 2022. № 1. С. 254–257.

<sup>5</sup> Мазур М.Р. Відновне правосуддя щодо неповнолітніх: правове регулювання та практика реалізації в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 6. С. 251–257.

<sup>6</sup> Шпак К.О., Грачова О.Ю., Головка О.М. Відновне правосуддя в межах справ щодо неповнолітніх. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2 (17). С. 178–186.

<sup>7</sup> Хмелевська Н.В. Діалектика розвитку відновного правосуддя. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3-4. С. 59–67.

<sup>8</sup> Теоретичні питання удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування: *монографія* / за заг. ред. А. Ф. Степанюка. НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Нац. акад. прав. наук України. Право. Харків, 2021. 488 с.

<sup>9</sup> Розкошна Н.Г. Медіація в концепції відновного правосуддя : дис. ... док-ра філософії з галузі знань 08 Право спеціальність 081 Право / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2021. С. 189.

<sup>10</sup> Абросімова Ю.А. Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2009. 23 с.

<sup>11</sup> Ужитчак А.Ю. Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.) : дис. ...док-ра філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право. / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2025. С. 210.

у підлітковому і юнацькому віці»<sup>12</sup>. Важливо, що «у руслі концепції симптомокомплексів переживань вікових криз здійснено розгалужене теоретико-емпіричне вивчення підліткового і юнацького віку»<sup>13</sup>.

Серед закордонних вчених інститут відновлювального правосуддя за участю неповнолітніх та утопія в процесі реалізації зацікавили J. Gagnieur, який приходить до висновку, що відновне правосуддя є новою парадигмою кримінальної превенції та передбачає новий, безпрецедентний, добровільний, безпечний простір для діалогу<sup>14</sup>. Ця парадигма, на думку J. Gagnieur, акцентована на відповідальності, відновленню соціальних зв'язків, благополуччя всіх, що є вкрай важливим для подолання ювенальної злочинності<sup>15</sup>. Своєю чергою дослідниця кримінології, асоційований науковий співробітник у Вільному університеті Брюсселя, у Центрі досліджень покарань, безпеки та девіантної поведінки J. Filippi здійснила порівняльно-правовий аналіз відновного правосуддя, аналізуючи Кодекс кримінально-правосуддя щодо неповнолітніх, який був прийнятий у Франції 30 вересня 2021 року<sup>16</sup>. Моделі поведінки молоді досліджували вчені з канадських університетів A. Niang, M. Goyette, N. Brunelle<sup>17</sup>.

У контексті аналізу наукових праць закордонних дослідників слід відзначити дисертаційне дослідження вченого Нормандського університету (Франція) O. Djoman, який розкриває роль відновного правосуддя в системі ювенальної поліції<sup>18</sup>. Також привертає увагу дисертаційна робота D. Pilippi, яка вивчала кримінальне право щодо неповнолітніх та відновне правосуддя у контексті франко-бельгійського по аналізу<sup>19</sup>.

## **2. Підліткова та юнацька злочинність: концептуальні положення та правові реалії**

Проблема підліткової та юнацької злочинності та пов'язане з нею формування ціннісних орієнтацій особистості злочинця стають дедалі гострішими проблемами сучасного світу з його новітніми розробками науки, техніки й технологій. Сучасний світ супроводжується жадобою та спокусою

---

<sup>12</sup> Поліщук В.М. Психологія переживань вікових криз у підлітковому і юнацькому віці : автореф. дис. ... докт-ра психол. наук : 19.00.07. Педагогічна та вікова психологія / Нац. пед. ун. ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2013. С. 44.

<sup>13</sup> Поліщук В. М. Зазнач. праця.

<sup>14</sup> Gagnieur J. La justice restitutive au bénéfice des mineurs. Une utopie en marche. *L'Harmattan. Collection: Controverses*. 2022. P. 138.

<sup>15</sup> Gagnieur J. Зазнач. праця.

<sup>16</sup> Filippi J. La justice restaurative des jeunes: un «droit» difficile d'accès *Criminologie*. 2023. Volume 56, numéro 1, printemps. P. 361–383.

<sup>17</sup> Niang, A., Goyette, M., et Brunelle Brunelle N. (2023) Les droits, la parole et les besoins des jeunes placés. *Criminologie*. Les droits, la parole et les besoins des jeunes placés au Québec. 2013. Volume 56. Numéro 1. Printemps. P. 5–9.

<sup>18</sup> Djoman Otangba J. Ph. Exsperamentation d'un disposition de justice restaurative pour mineurs: le difficile de l'implantation d'un nouveau modele. *Etudication.Normandie Universite*, 2018. Francais.

<sup>19</sup> Pilippi D. Droit penal des mineurs et justice restaurative. These de doctorat. *Approche comparée France/Fédération Wallonie-Bruxelles*, Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2021, 366 p.

миттєвого збагачення чи, принаймні, миттєвого задоволення первинних потреб індивідуума, що обумовлює низку кримінальних правопорушень, учасниками яких стають особи підліткового та юнацького віку.

Водночас слід врахувати, що ст. 22 Кримінального кодексу України визначає: «кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилось 16 років»<sup>20</sup>. У випадках, зазначених у ч. 2 ст. 22, кримінальній відповідальності підлягають особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від 14 до 16 років<sup>21</sup>. Тобто особи старшого підліткового та молодшого юнацького віку. Саме тому невід’ємною складовою наукового дослідження злочинності неповнолітніх є аналіз вікових криз підліткового та юнацького віку. Дослідник має віднайти та обґрунтувати відповіді на питання: «що саме спонукає неповнолітніх на слизьку дорогу злочинності та які засоби, механізми соціально-правового впливу слугують зниженню рівня злочинності загалом і неповнолітньої зокрема».

Зрозумілим є те, що вікові кризи прийнято вважати нормативними. Вікові кризи супроводжуються формуванням психічних новоутворень та зміною провідної діяльності. Підлітковий вік – це 11–14 років. Іноді підлітковий вік виокремлюють також у межах 13–15 років. Вікова криза підлітків – це період бурхливих фізіологічних змін, соціальних і психологічних сплесків, демонстративних протестів підліткового бунту. Провідна діяльність підліткового віку: інтимно-особистісне спілкування з однолітками, формування ідентичності.

Юнацький вік (15–21 рік) характеризується інтенсивним формуванням ціннісних орієнтацій. Провідна діяльність: інтимно-особистісне спілкування, професійне самовизначення. Ці та інші особливості провідних діяльностей і вікових криз юнацького та підліткового віку слугують невід’ємним складником загального та специфічного у фокусі «неповнолітня злочинність», у якому переплітаються чинники біологічного та соціального характеру.

Зупинимось на окремих із них. Насамперед, низький рівень правосвідомості, а з ним і низький рівень правової культури, породжує низку суспільно небезпечних діянь. Наступним впливовим фактором є психологічна передумова до вчинення кримінального правопорушення та психоневрологічний статус. Вікова криза, психопатологічний статус, безпритульність, педагогічна занедбаність, фінансова скрута батьків, ослаблення виховної функції родини, домашнє насильство, соціальне сирітство, соціальна дезадаптація, негативний вплив неформальних вуличних груп, популяризація насильства та агресії у засобах масової інформації, соціальних мережах є опосередкованими та безпосередніми чинниками неповнолітньої злочинності.

Не менш впливовим фактором, який вкотре варто підкреслити, є «без притульності, яка є тим станом, що значно підвищує ризик залучення неповнолітніх до маргінального способу життя та злочинної діяльності». Ця проблема має міждисциплінарний характер і розглядається не лише крізь призму наук кримінально-правового циклу – кримінального права, кримінології,

---

<sup>20</sup> Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. Стаття 22 (дата звернення: 20.03.2026)

<sup>21</sup> Кримінальний кодекс України ... Ч. 2 стаття 22 (дата звернення: 20.03.2026)

криміналістики та ін., але й такими науками, як історія, педагогіка, соціологія, психологія, політологія тощо<sup>22</sup>.

До зазначеного також слід віднести політичну напругу, соціальну вразливість населення, громадську інертність, соціальні негаразди макрорівня.

Мотивами для вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень є складні соціально-психологічні фактори, які віддзеркалюють наявний внутрішньоособистісний конфлікт, внутрішньосімейний конфлікт, домашнє насильство. Зазначене продукує глибоку сімейну ворожнечу, давні образи та майнові суперечки. Потреба бути почутим, порозуміння, пошуки солідарності спонукають неповнолітнього до неформальних вуличних груп, що в подальшому призводить до вступу у світ розкутих дітей, миттєвих розваг, результатом чого стає формування банд. Значним чинником також слугує неналежне виконання батьками своїх батьківських обов'язків. Ці та інші чинники опосередковано чи безпосередньо сприяють формуванню моделі злочинної поведінки. Тож закономірно, що «особистість кривдника, злочинця, його вчинки та характер є продуктом синтезу генетичних і середовищних детермінантів, за якого соціальне і біологічне тісно переплітаються між собою взаємозалежними одиницями та проявами в реаліях буття». Значну роль у системно-структурних зв'язках детермінантів злочинної поведінки та формуванні насильницької моделі поведінки й потенційної схильності до злочину відіграє навколишнє середовище (оточення), ситуаційні умови, мотивація<sup>23</sup>.

Окремо слід зазначити проблематику гостроти конфлікту винного – потерпілого; винного – представників судової системи (прокурора, судді). Як відомо, нестерпне бажання помсти щодо потерпілого чи окремих осіб судової системи, органів досудового розслідування, свідків у сукупності з іншими чинниками іноді призводить до нових спалахів гніву, агресії та слугує ризиком повторного вчинення кримінального правопорушення стосовно зазначених чи одного із зазначених осіб.

Крім того, роки, проведені у кримінально-виправних установах для неповнолітніх (виправних колоніях), доволі часто призводять до соціальної дезадаптації. На превеликий жаль, неповнолітні, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах (виправних колоніях), занурюються у мікросередовище неповнолітніх злочинців з жорсткою ієрархією ролей, статусів та подібних за кримінальною історією. З плином часу накопичується резерв злочинної поведінки, що скеровує недосвідченого зловмисника на нові шаблі злочинності, розпусти, зневаги до правового порядку. Виникає замкнене коло, розірвати яке спроможні далеко не всі. Прирок, але такою є правова реальність. Тим часом ресоціалізація, стикаючись із соціальною стигматизацією, супроводжується складнощами працевлаштування й подолання кримінальної субкультури. Такий стан речей лягає тягарем на плечі суспільства загалом та особи. Окрім того, кримінально-виконавчі установи з виконання покарань у виді позбавлення волі потребують значного поліпшення умов.

---

<sup>22</sup> Ужитчак А.Ю. Зазнач. Праця. С. 19.

<sup>23</sup> Зінсу О.І. Психолого-правові засади запобігання домашньому насильству в Україні : дис. ... док-ра філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2023. 254 с. С. 126.

Також перешкодою успішній ресоціалізації неповнолітнього є завантаження судової системи. Отже, не випадково, що з розвитком суспільних відносин методи репресивного покарання не завжди спроможні подолати, викоринити неповнолітню злочинність. За цих обставин постає необхідність ефективної, дієвої ресоціалізації особи та зниження ризиків девіантної поведінки.

У такому смисловому контексті «еволюція поглядів на дитинство та того, як суспільство відносилося до дітей, вплинула на еволюцію нормативних засад визначення віку кримінальної відповідальності у напрямку його збільшення, призначення покарання неповнолітнім, що ставало, зазвичай, менш репресивним, створення спеціальних державних та громадських інституцій, які опікувалися неповнолітніми, як спеціальними суб'єктами кримінального права»<sup>24</sup>. До того ж, «євроінтеграційні процеси, які активно розвиваються сьогодні в Україні, з необхідністю потребують приведення у відповідність з традиціями європейського права системи національного законодавства. Одним з напрямків такої роботи виступає розробка моделей відновлювального правосуддя, яке розвивається вже протягом 25 років і відповідає ідеї гуманізації і демократизації не тільки суспільного життя»<sup>25</sup>.

### **3. Сучасні інституції впливу на неповнолітню злочинність**

Аналіз праць сучасних вчених та правові пріоритети розбудови демократичної соціальної держави України надають підстави стверджувати про актуальність та соціальну необхідність удосконалення людиноцентричної моделі кримінально-правового впливу на злочинність. За цих умов набуває особливого значення формування інституту відновного правосуддя, основною формою якого є медіація, спрямована на ресоціалізацію правопорушника, його примирення з жертвою. У ході відновного правосуддя правопорушнику надаються можливості й умови усвідомлення неправомірності вчинених ним діянь, знаходження особистісного резерву правомірності, примирення з потерпілим та відшкодування, принаймні частково, завданої шкоди, добровільно уклавши письмову згоду неповнолітнього (підозрюваного/обвинуваченого) та потерпілого, що може призвести до звільнення від кримінальної відповідальності правопорушника.

Усвідомлення – відповідальність – каяття – структурний діалог – відшкодування шкоди – примирення – правомірність: саме ці постулати слугують орієнтиром сучасного підходу відновного правосуддя за участю неповнолітнього правопорушника.

Зрештою, перший пілотний проєкт із запровадження Відновного правосуддя в Україні успішно стартував у 2019 році. Своєю чергою, з 1 липня 2024 року набрав чинності Пілотний проєкт «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального

---

<sup>24</sup> Ужитчак А.Ю. Зазнач. Праця. С. 160.

<sup>25</sup> Ставицька О.В. Альтернативні технології розв'язання кримінальних конфліктів: загальний аналіз. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2009. № 1. С. 124.

правопорушення»<sup>26</sup>. Програма стартувала у січні 2019 року на базі безоплатної правової допомоги у 6 областях України. Згодом програма була поширена на всю територію України.

Принципово важливо, що «відновне правосуддя для неповнолітніх на базі успішного проходження програми відновного правосуддя для неповнолітніх дає можливість підліткам не розлучатися зі своїми батьками, рідними та близькими, не потрапляти під негативний вплив осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, продовжувати навчання у школах та інших закладах освіти усіх рівнів, займатися спортом, працювати та прагнути стати свідомими і відповідальними»<sup>27</sup>. Відповідно до п. 2 Порядку реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: «відновне правосуддя у межах Програми – процес, який дозволяє тим, кому була завдана кримінальним правопорушенням шкода, та тим, хто бере відповідальність за завдану шкоду, у випадку їх добровільної згоди та за участю медіатора брати участь у вирішенні питань, що виникають у зв'язку з вчиненим кримінальним правопорушенням з метою примирення, реінтеграції та ресоціалізації учасників кримінально-правового конфлікту, відшкодування завданої шкоди та усунення за можливості наслідків, спричинених кримінальним правопорушенням»<sup>28</sup>.

За матеріалами інформаційно-аналітичного звіту з 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» відомо, що загальна кількість виданих медіаторам доручень для надання послуг з медіації у межах Програми становить 158 доручень; кількість кримінальних проваджень – 133. Результат: в роботі на час підготовки звіту – 33; відмова – 29; укладено 71 угоду<sup>29</sup>. Стосовно кримінальних правопорушень, у межах яких дізнавачами, слідчими, прокурорами та до центрів передані згоди на участь у Програмі, принагідно зазначити, що «у більшості випадків медіатори у межах Програми були задіяні для врегулювання

---

<sup>26</sup> Про реалізацію пілотного проєкта «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ Міністерства Юстиції України, Міністерства Внутрішніх справ України, Офіс Генерального прокурора №. 2176/5/501/176 від 22.07.2024 р. *Офіційний вісник України*. 2024р. №. 66. Ст. 3995.

<sup>27</sup> Слинько А.В. Відновне правосуддя – новий підхід реагування на правопорушення, вчинене неповнолітнім. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції (м. Полтава, 17 листопада 2021 року). Полтава, 2021. С. 261. С. 117.

<sup>28</sup> Про реалізацію пілотного проєкта «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»... п. 2.

<sup>29</sup> Хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: *Інформаційно-аналітичний звіт з 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року*. Офіційний сайт Безоплатної правничої допомоги. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informaczijno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf> (дата звернення: 20.03.2026)



кримінально-правових конфліктів щодо вчинення: крадіжок; грабежів; порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортним засобом; незаконного заволодіння транспортним засобом; тілесних ушкоджень різної тяжкості; шахрайства; хуліганства, в тому числі вчиненого групою осіб; несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих) електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем, або їх пошкодження; інших кримінальних правопорушень»<sup>30</sup>. При цьому «додатковими заходами ресоціалізації, які були зазначені в угодах за результатами медіації стали: залучення до проведення суспільних/громадських заходів; проходження пробачної програми «Подолання агресивної поведінки», «Зміна прокримінального мислення»; психологічні послуги; відвідування соціального психолога; самостійна робота на підвищення рівня саморегуляції, самоконтролю, опанування технік зниження емоційної напруги; підтримка сім'ї; соціально корисна зайнятість»<sup>31</sup>.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що відновне правосуддя за участю неповнолітніх вчить конструктивному діалогу. Враховуючи новітні технології підготовки спеціалістів відновного правосуддя, механізми реалізації, приходимо до висновку про потенційні успіхи відновного правосуддя. З впевненістю можна констатувати, що інститут відновного правосуддя – це висококваліфіковані спеціально підготовлені фахівці, до складу яких входять талановиті викладачі закладів освіти України, педагоги, психологи, правники.

Отже, узагальнюючи результати дослідження, цілком переконливою видається думка І. Светлічного про очевидність того, що «відновне правосуддя поступово стає одним із правових інструментів, який допоможе державі у протидії злочинності, у тому числі злочинності неповнолітніх»<sup>32</sup>.

## ВИСНОВКИ

Таким чином, результати теоретико-правового аналізу відновного правосуддя за участю неповнолітніх створюють підстави стверджувати про вагомі переваги відновного правосуддя як для суспільства в цілому, так і для підозрюваного/обвинуваченого та потерпілого. Провідним є конструктивний діалог, превенція подальшого розгортання конфлікту, зниження рівня агресії, патологічної імпульсивності, скерованість на виведення неповнолітнього правопорушника із кримінального процесу та запобігання рецидиву.

Відновне правосуддя вчить вмінно гармонізувати взаємодію учасників сторін кримінальної справи. Для неповнолітнього насамперед це можливість успішної ресоціалізації та уникнення: а) злочинної стигматизації; б) формування навичок злочинної поведінки; в) рецидивізму. Для жертви – це

---

<sup>30</sup> Хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» ... С. 6–7.

<sup>31</sup> Там само. С. 10–11.

<sup>32</sup> Светлічний І.В. Зазнач. Праця. С. 256.

примирення з винним, що своєю чергою знижує ризик стати жертвою помсти. Для суспільства – згуртованість, довіра до державних правових інститутів та інституцій. Саме тому багатоаспектність соціально-правового інституту «відновне правосуддя» передбачає узгодженість прогресивних методів та засобів психологічного, соціологічного, педагогічного, правового впливу.

## АНОТАЦІЯ

Авторками розглянуто теоретико-правові та психологічні аспекти інституту «відновне правосуддя за участю неповнолітніх». Актуальність теми продиктована запитом суспільства щодо зниження рівня девіантної поведінки в суспільстві та удосконалення механізмів ресоціалізації неповнолітніх правопорушників. У ході дослідження обґрунтовано позиції інституційного, кадрового та регулятивного характеру протидії неповнолітній злочинності; наголошено на окремих історичних аспектах державної політики щодо озвученого різновиду злочинності. Акцентовано детермінанти кримінальної поведінки неповнолітніх та виокремлено принципові риси вікових криз підліткового та юнацького віку. Зазначено вік, з якого чинним законодавством України за вчинення кримінального правопорушення передбачається кримінальна відповідальність. Розкрито роль, функції та форми відновного правосуддя за участю неповнолітніх як прогресивного та дієвого підходу до розв'язання проблематики злочинності загалом і злочинності неповнолітніх зокрема. Проаналізовано статистичні дані зі Звіту про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». На підставі проведеного дослідження авторками зроблено висновок про багатокомпонентну структуру інституту «відновне правосуддя» та вказано на системність використання методів психологічного, соціологічного, педагогічного та правового впливу.

## Література:

1. Абросімова Ю.А. Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2009. 23 с.
2. Головкін Б.М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. *Проблеми законності* : збірник наукових праць. 2016. Вип. 133. С. 204–217.  
URL: [https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19123/1/Holovkin\\_204-217.pdf](https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19123/1/Holovkin_204-217.pdf)
3. Зінсу О.І. Психолого-правові засади запобігання домашньому насильству в Україні : дис. ... док-ра філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2023. 254 с.  
URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7b9e4ca7-763b-4444-a41f-212497c040a3/content>
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.03.2026)

5. Мазур М.Р. Відновне правосуддя щодо неповнолітніх: правове регулювання та практика реалізації в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 6. С. 251–157. DOI: <https://doi.org/10.32782/chem.v6.2023.28>. URL: [http://jes.nuoua.od.ua/archive/6\\_2023/30.pdf](http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2023/30.pdf)

6. Петренко Н.О. Місце та роль відновного правосуддя в сучасній кримінально-правовій системі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 05 ч. 3. С. 229–233. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.35>. URL: <http://journalapp.uzhnu.edu.ua/article/view/342786>

7. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» : Наказ Міністерства Юстиції України, Міністерства Внутрішніх справ України, Офіс Генерального прокурора № 2176/5/501/176 від 22.07.2024 р. *Офіційний вісник України*. 2024 р. №. 66. Ст. 3995.

8. Поліщук В.М. Психологія переживань вікових криз у підлітковому і юнацькому віці : автореф. дис. ... докт-ра психол.наук : 19.00.07. Педагогічна та вікова психологія / Нац. пед. ун. ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2013. С. 44. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/ded4ebbc-2938-47d1-9497-511d980e44c0>

9. Роскошна Н.Г. Медіація в концепції відновного правосуддя : дис. ... док-ра філософії з галузі знань 08 Право спеціальність 081 Право / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2021. С. 189.

10. Сизоненко А.С. Теоретичні погляди на проблему запобігання ювенальній злочинності в Україні. *Нове українське право*. 2021. Вип. 6. С. 173–180. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.26>

11. Светлічний І.В. Роль відновного правосуддя у протидії злочинності неповнолітніх. *Юридичний електронний журнал*. 2022. № 1. С. 254-257. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/63>

12. Слинко А.В. Відновне правосуддя – новий підхід реагування на правопорушення, вчинене неповнолітнім. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції (м. Полтава, 17 листопада 2021 року). Полтава, 2021. С. 261. С. 116–118.

13. Ставицька О.В. Альтернативні технології розв'язання кримінальних конфліктів: загальний аналіз. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2009. № 1. С. 124–132. URL: [https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2616/1/Stavytska\\_124.pdf](https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2616/1/Stavytska_124.pdf)

14. Теоретичні питання удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування : монографія / за заг. ред. А. Ф. Степанюка. НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Нац. акад. прав. наук України. Право. Харків, 2021. 488 с.

15. Ужитчак А.Ю. Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.) : дис. ... док-ра філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2025. С. 210.

16. Хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: *Інформаційно-аналітичний звіт* з 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року. Офіційний сайт Безоплатної правничої допомоги. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informaczijno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf>

17. Хмелевська Н.В. Діалектика розвитку відновного правосуддя. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. №. 3-4. С. 59–67. DOI: <http://doi.org/10.27721/2413-5372.2021.3-4/59-67>

18. Шпак К.О., Грачова О.Ю., Головка О.М. Відновне правосуддя в межах справ щодо неповнолітніх. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2 (17). С. 178–186. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2021-2\(17\)-24](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2021-2(17)-24)

19. Djoman Otangba J.Ph. Exsperamentation d'un disposition de justice restaurative pour mineurs: le difficulte de l'implantation d'un nouveau modele. *Etudication.Normandie Universite*, 2018. Francais. URL: <https://theses.hal.science/tel03098155v1>

20. Gagneur J. La justice restitutive au bénéfice des mineurs. Une utopie en marche. *L'Harmattan. Collection: Controverses*. 2022. P. 138. URL: <https://www.lgdj.fr/la-justice-restaurative-au-benefice-des-mineurs-9782140309489.html>.

21. Niang, A., Goyette, M., et Brunelle Brunelle N. (2023) Les droits, la parole et les besoins des jeunes placés. *Criminologie*. Les droits, la parole et les besoins des jeunes placés au Québec. 2013. Volume 56. Numero 1. Printemps. p. 5-9. DOI: <https://doi.org/10.7202/1099003ar>

22. Pilippi D. Droit penal des mineurs et justice restaurative. These de doctorat. *Approche comparée France/Fédération Wallonie-Bruxelles*, Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2021, 366 p. URL: <https://theses.fr/2015PAUU2004>

23. Filippi J. La justice restaurative des jeunes: un «droit » difficile d'accès *Criminologie*. 2023. Volume 56, numéro 1, printemps. P. 361–383. DOI: <https://doi.org/10.7202/1099017ar> URL: <https://www.erudit.org/fr/revues/crimino/2023-v56-n1-crimino07959/1099017ar/>

#### **Information about the authors:**

**Zinsu Olga Ivanivna,**

Doctor of Philosophy (PhD) in Law,

Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-3801-6203>

**Shust Hanna Petrivna,**

Candidate of Law,

Methodist / Teacher

Anton Makarenko Kyiv professional and pedagogical applied college

24, Viacheslava Chernovola str., Kyiv, 01135, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8777>